

Anton Sylvest Lilleør

Auguste Comte og sociologiens grund- læggelse

Auguste Comte bliver ofte omtalt som grundlægger af sociologien, uden at det dog uddybes nærmere, hvad det vil sige. Artiklen søger at vise, i hvilken forstand man kan regne Comte blandt sociologiens grundlæggere. Comte demonstrerer på et teoretisk plan, at sociologien mangler, fordi der findes sociale fænomener, som de eksisterende videnskaber ikke kan begribe, men som kan gøres til genstand for en ny videnskab. Comte betragter det erkendende subjekt og den videnskabelige aktivitet som sådanne sociale fænomener, og det er baggrunden for, at sociologien grundlægges som en videnskab om sig selv og de øvrige videnskaber, det vil sige som en reflektiv videnskabssociologi. Selvom dele af Comtes sociologi fremstår bedaget, er den, hvad angår disse sociologiske grundtanker om videnskabelig refleksivitet og videnskaberne som genstand for sociologien, på bølgelængde med sociologien i dag.

Nøgleord: Auguste Comte; Sociologiens grundlæggelse; Positivism; Videnskabsfilosofi; Videnskabssociologi; Refleksivitet

Når man i dag hører om Auguste Comte, bliver han ofte omtalt som grundlægger af videnskabsteorien, af positivismen eller af sociologien (se f.eks. hhv. Holm 2018: 28; Lübcke 2010: 115; Michelsen et al. 2008: 84). Den sidste titel – grundlægger af sociologien – udgør emnet for denne artikel.¹ Comte, som var uddannet polytekniker og levede fra 1798 til 1857, betragtede også sig selv som grundlægger af sociologien. Spørgsmålet er, hvad det vil sige? I artiklen undersøger jeg, i hvilken forstand man kan sige, at Comte grundlagde sociologien.

Comte institutionaliserede ikke sociologien. Han ville gerne have gjort det og gjorde således adskillelige forsøg på at få en fast lærestol ved de videnskabelige institutioner, men det lykkedes ham aldrig. Han måtte nøjes med prekære ansættelser og forblev afhængig af andres finansielle støtte (Pickering 1993).² Jeg viser, at Comtes grundlæggelse består i, at han på et videnskabsteoretisk plan demonstrerer, at sociologien mangler, fordi der findes sociale fænomener (herunder videnskab), som ikke fuldt ud kan begribes af de eksisterende videnskaber, men som dog kan gøres til genstand for videnskab. Om den sociologi, Comte skitserer, er det blevet bemærket, at han sociologiserer og dermed historiserer det erkendende subjekt, samtidig med at han gør videnskaberne til en del af sociologiens genstandsfelt (se Guillin 2018: 130, 158-159; Bourdeau 2004: 228-229; Aron 1967: 121; Elias 1978: 37-49; Alain 1983: 249-254). Jeg tager afsæt i disse bemærkninger og viser i artiklen, hvordan denne idé om sociologien som en refleksiv videnskabssociologi kommer til udtryk i måden, hvorpå Comte grundlægger sociologien.

En artikel om Comte er i dansk sammenhæng et sjældent syn. Set i lyset af den betydelige interesse for mange af dem, der på forskellig vis har haft betydning for samfundsvidenskabernes tilblivelse (f.eks. Montesquieu, Rousseau, Smith, Kant, Hegel, Mill, Marx, Durkheim og Weber), er dansk filosofi og samfundsvidenskab kendetegnet ved en bemærkelsesværdig negligering af Comte. Der findes således hverken dansksprogede artikler eller bøger om Comte, og i nyere samfundsvidenskabeligt orienterede oversigtsværker er han ej heller behandlet (det gælder f.eks. Andersen og Kaspersen 2020; Hansen 2009; Jacobsen et al. 2001; Kaspersen og Loftager 2009; Laustsen et al. 2016). Med undtagelse af nogle få korte uddrag fra 1930 er Comte ikke blevet oversat til dansk.³ Der er ganske vist korte artikler om ham i diverse leksika (f.eks. Larsen og Pedersen 2011: 99; Lübcke 2010: 115; Michelsen et al. 2008: 83-84), og han bliver introduceret i de fleste grundbøger i videnskabs-teori (f.eks. Boolsen og Jacobsen 2015: 105-109; Collin 2017: 77-79; Flor 2014: 108-111; Holm 2018: 28-35; Kjørup 1997: 91-92; Pedersen og Toft 2009: 55-57), men i begge tilfælde er behandlingen af ham begrænset til nogle generelle overvejelser om videnskabsfilosofiens, positivismens eller sociologiens oprindelse. I det omfang, at han behandles, er det som regel blot indledningsvist og med henblik på andre problematikker.⁴ Man skal faktisk helt tilbage til N.H. Søes filosofihistorie fra 1945 og især Harald Høffdings store filosofihistorie fra

1895 for at finde grundigere dansksprogede behandlinger af Comte (Søe 1945: 200-243; Høffding 1895: 267-330).

Anderledes ser det ud uden for landets grænser. Mange nyere oversigtsværker om sociologisk teorihistorie tager Comte under grundig behandling (se f.eks. Ritzer & Stepnisky 2020; Turner et al. 2012), og siden slutningen af det 20. århundrede er der opstået fornyet interesse for Comtes værk i særligt Frankrig og den angelsaksiske verden. Det har blandt andet medført udgivelsen af en trebindsbiografi (Pickering 1993; Pickering 2009a; Pickering 2009b), flere bredt anlagte indføringer (Bourdeau et al. 2018; Wernick 2017; Petit 2016; Gane 2006) og en række snævrere studier, der undersøger forskellige sider af Comtes værk påny. Det drejer sig først og fremmest om Comtes trestadielov (Schmaus 1982; Bourdeau 2006), hans teori om forholdet mellem videnskaberne (Heilbron 1990; Schmaus 2018), hans sociologi (Bourdeau 2004; Guillin 2018) og hans politisk-religiøse tænkning (Karsenti 2006; Wernick 2001; Braunstein 2003; Gane 2007; Bourdeau 2018). Artiklen udgør et bidrag til denne nyere Comte-litteratur.

På trods af interessen har Comte dog langt fra en status, der kan måle sig med de øvrige såkaldte »founding fathers«, som på forskellig vis har spillet en rolle i sociologiens tilblivelse. Det er som om, at sociologien hverken har taget Comte til sig eller afvist ham. Man anerkender hans betydning for faget, men vil samtidig ikke rigtig stå ved ham. I dansk sammenhæng er Comtes position endnu mere prekær. Her er han nærmest reduceret til en rituel opremsning. I artiklen præsenterer jeg først nogle bud på, hvad denne negligering af Comte kan skyldes (afsnit I). Derefter viser jeg, hvordan Comte grundlægger sociologien ved at fremsætte en teori om videnskabernes tilblivelse (afsnit II) og en teori om forholdet mellem videnskaberne (afsnit III), som begge er refleksiøst anlagte, idet de tematiserer det erkendende subjekt som et udgangspunkt for enhver videnskabelig erkendelse. Tilsammen sigter de efter at klarlægge forudsætningerne for sociologiens tilblivelse. Det er sociologiske teorier, fordi de videnskabelige aktiviteter, der søges forklaret, udgør sociale fænomener. Med andre ord: Sociologien grundlægges gennem en teori om sin egen tilblivelse. Afslutningsvist skitserer jeg kort, hvordan Comtes grundlæggelse af sociologien ikke kun var et teoretisk anliggende, men også havde et praktisk sigte (afsnit IV).

I. Sociologiens forhold til Comte

En del af forklaringen på negligeringen af Comte er formentlig, at han hurtigt fik et dårligt ry, der ad flere omgange er blevet forværret. Comtes sene forfatterskab tog en politisk-religiøs drejning, som fik John Stuart Mill, Émile Littré og mange andre, der ellers delte mange af hans filosofiske og videnskabelige synspunkter fra det tidlige forfatterskab, til at distancere sig fra ham (Mill 1961: 138-42; Littré 1863: iii-v). Når man hos Comte f.eks. kan læse, at »positivismen til sidst bliver en rigtig religion«, nemlig menneskehedens religion, som Comte ikke blot betragter sig selv som grundlægger af, men også virker som præst i, kan det umiddelbart virke ret mystisk (Comte 1851a: 330, préface 18-19).⁵ Denne drejning udgør baggrunden for, at spekulationer om, at Comte blev skør i den sidste del af sit liv, sidenhen har klæbet til hans navn.⁶

I løbet af det 20. århundrede er Comtes religion nærmest blevet glemt, men det dårlige ry har fået ny næring, efterhånden som positivismen er blevet genstand for stadig mere kritik (Nottelmann 2017). Selvom positivismekritikken ikke først og fremmest har været rettet mod Comte, er han som »positivismens fader« ikke sluppet for jævnlige at blive tilskrevet diverse »positivistiske« synspunkter.

Og ikke nok med at Comte er positivist, han er også historicist, slog Karl Popper og F.A. Hayek fast i hver deres bog, hvilket vil sige af den opfattelse, at man inden for samfundsvidenskaben kan identificere naturlove på samme måde, som man kan inden for naturvidenskaben (Popper 1996: 149; Hayek 1964: 64, 196-200). Popper fremførte sin kritik af Comte i en bog dedikeret til ofrene for »fascismens og kommunismens tro på den historiske skæbnes ubønhørlige love«, og Hayek konkluderede, at det var idéer fra Comte og Hegel, Feuerbach og Marx, der skabte »det 20. århundredes totalitarisme« (Popper 1996: 37; Hayek 1964: 206).

At andre sidenhen har vist, at Comtes politisk-religiøse drejning er mindre mystisk, end den umiddelbart fremstår (Wernick 2001), at hans positivisme på mange måder er noget ganske andet end det 20. århundredes positivisme (Heilbron 1990: 153) og at Poppers og Hayeks fremstillinger af Comte bygger på overfladiske læsninger (Schmaus 1982: 265-266; Gane 2017: 218-221), har ikke været nok til at rette op det dårlige ry.

Ud over det dårlige ry kan det forhold, at Comtes sociologi på nogle punkter simpelthen er *outdated*, også medvirke til at forklare negligeringen af ham. I sit forsøg på at bringe sociologien videre påpegede Émile Durkheimen række væsentlige mangler i Comtes sociologi: Comtes idé om, at den sociale udvikling er kendetegnet ved fremskridt, er spekulativ (Durkheim 2000: 62-63); hans begreb om love for den sociale udvikling er for lukket og for generelt og uspecificeret (Durkheim 2000: 145; 151); og hans syntetiserende ambition om at begribe den abstrakte enhed i den sociale udvikling under begrebet om menneskeheden gør ham blind for den konkrete sociale diversitet (Durkheim 2000: 62-63, 110-111; Durkheim 1975: 111). Til forskel fra store dele af sociolo-

gien i dag er Comtes sociologi nomotetisk, teleologisk, abstrakt og historisk orienteret i en sådan grad, at den indimellem får karakter af en slags historie-filosofi. Når Durkheim gør sociale kendsgerninger, og ikke deres abstrakte enhed i menneskeheden, til den centrale genstand, bliver sociologien konkret, og det er i dag væsentlig lettere at se sporene en sådan sociologi end efter Comtes.⁷ Sociologer kan derfor oplagt spørge: hvorfor beskæftige sig med Comte i dag? Den sociologiske forskning klarer sig da nok også uden, men jeg vil alligevel fremhæve to grunde til, at det, på trods af hans mangler, er værd at forholde sig til Comte.

Den første er, at man må kende til Comte, hvis man vil forstå sociologi-ens tilblivelseshistorie. Og som Comte selv påpeger, gælder det, »at man ikke forstår sig fuldt ud på en videnskab, så længe man ikke kender til dens historie.« (Comte 1830, F2: 82). Selvom han sjældent læses i dag, har Comte præget adskillige af dem, der har været med til at forme sociologien, og som oftere læses. Det gælder f.eks. John Stuart Mill, Herbert Spencer, Norbert Elias og i særdeleshed Durkheim, som gennem det meste af *Den sociologiske metodes regler* er i dialog med det, han betragter som »den eneste originale og vigtige« undersøgelse af sociologisk metode: lektion 48 fra Comtes *Cours de philosophie positive* (se Mill 1961; Spencer 1996a; Spencer 1996b; Spencer 1996c; Elias 1978: 33-49; Durkheim 2000: 45).⁸ I Durkheims optik tegnede Comte konturerne af en positiv sociologi uden at komme helt i mål, hvorfor Durkheim påtager sig det arbejde, der stadig udestår (Durkheim 1975: 110-113; Durkheim 2000: 167). Han tænker i vid udstrækning sit eget sociologiske projekt i forlængelse af Comtes, og når han kritiserer Comte, er det i et forsøg på at udbedre manglerne i hans sociologi. Således er Comtes betydning for især Durkheims udvikling af sociologien uomgængelig.

Den anden grund til, at det er værd at forholde sig til Comte, er som allerede nævnt, at sociologien for Comte må være en form for refleksiv videnskabs-sociologi. På trods af hans sociologis mere bedagede sider er Comte med disse sociologiske grundtanker – videnskabelig refleksivitet og videnskaberne som genstand for sociologien – på bølgelængde med sociologien i dag, og det bemærkelsesværdige, som jeg skal forsøge at vise i det følgende, er, at de allerede kommer til udtryk i Comtes grundlæggelse af sociologien.

II. Videnskabernes tilblivelse

Comtes første hovedværk bærer titlen *Cours de philosophie positive* (*Forelæsnin-ger om positiv filosofi*), men er bygget op som en gennemgang af de forskellige videnskaber. Det skyldes, at den positive filosofi har at gøre med forholdet mellem videnskaberne. Den har videnskaberne som genstand, det vil sige, at det er en slags »videnskabsfilosofi«, som Comte påpeger i forordet til første bind (Comte 1830:viii). Med adjektivet »positiv« refererer Comte til et bestemt teoretisk stadie. Han mener at have opdaget en grundlæggende sociologisk lov for menneskehedens udvikling, der består i, at alle væsentlige forestil-

linger og vidensområder gennemgår tre teoretiske stadier: »det teologiske eller fiktive stadie«, »det metafysiske eller abstrakte stadie« og til sidst »det videnskabelige eller positive stadie« (Comte 1830, F1: 3). I det positive stadie har man indset, at det ikke lader sig gøre at nå frem til de observerede fænomeners første eller finale årsager, hvad enten de søges i overnaturlige kræfter såsom guder (det teologiske stadie) eller abstraktioner såsom naturen (det metafysiske stadie), og i stedet sat sig for at afdække deres love (Comte 1830, F1: 4-5). Som Comte skriver, sætter det positive stadie »bestemmelsen af *hvordan* i stedet for bestemmelsen af *hvorfor*.« (Comte 1851a: 47).⁹

Loven om de tre stadier, som Comte kalder den, kan læses som Comtes teori om videnskabernes tilblivelse forstået som deres gradvise positivisering. Denne tilblivelse er først og fremmest en teoretisk udvikling. Det positive stadie er ganske vist kendetegnet ved den »nødvendige og permanente underordning af forestillingsevnen til iagttagelsen«, men det betyder ikke, at forestillingsevnen ingen rolle spiller (Comte 1839, F48: 294). Ifølge Comte er det nemlig kun muligt at afdække lovene »gennem den velkombinerede brug af ræsonnement og observation« (Comte 1830, F1: 4-5). Lovene udgør en »spekulativ enhed« på et »objektivt grundlag«, som har til formål »at begribe bestandigheden i mangfoldigheden.« (Comte 1851a: 45; Comte 1852b: 41). Comtes positivisme er altså ikke en simpel empirisme, for »rigtig observation [er] kun mulig, for så vidt den til at begynde med er styret og til sidst fortolket af en teori af en slags« (Comte 1839, F48: 418). Teorien sætter observationerne ind i en større sammenhæng og gør dem dermed forståelige.¹⁰

Når de observerede fænomener i det teologiske stadie søges forklaret med henvisning til overnaturlige kræfter, udgør disse kræfter en tidlig form for teori og dermed et tidligt forsøg på at bedrive videnskab (Comte 1830, F1: 9). I den forstand tænker Comte videnskab i en bred betydning. Når Comte taler om »positiv videnskab«, kan det umiddelbart ligne en pleonasme (»videnskabelig videnskab«), men det er ikke tilfældet. Det betegner blot den teoretiske eller videnskabelige aktivitet i det stadie, hvor forestillingsevnen er blevet underordnet iagttagelsen. Først i det positive stadie er præmisserne for videnskabens vellykkede udøvelse på plads, og videnskaben kan siges at være grundlagt. Alle de teoretiske aktiviteter, der går forud, er nødvendige, men utilstrækkelige forsøg. De er nødvendige i den forstand, at de udgør forudsætninger for udviklingen af bedre teorier (Comte 1830, F1: 9). Fejltagelser skal ikke forstås som en hæmsko for videnskabernes udvikling, men snarere som den afgørende dynamik. Skridt for skridt forbedres teorierne gennem en tilbagevendende konfrontation med kendsgerningerne, der efterhånden renser dem for teologiske og metafysiske elementer og gør dem positive.¹¹ Med andre ord gør videnskaberne fremskridt. Men selv i det positive stadie »vil konceptionerne aldrig nå frem til en ren objektivitet«, det vil sige, at selv de positive teorier må betragtes som hypoteser, om end hypoteser med en større grad af empirisk rygdækning (Comte 1852b: 33).

Når ingen sikker erkendelse er mulig i det positive stadie, hænger det sammen med, at det altid vil være en fænomenal virkelighed, der erkendes. Med henvisning til Kant skriver Comte således: »Kort sagt forudsætter ethvert fænomen en iagttagelse, eftersom fænomenet altid består i en bestemt relation mellem et objekt og et subjekt.« (Comte 1851b: 439). Det er et subjekt, der erkender, og mere præcist er det et *socialt* og dermed *historisk* subjekt. Erkendelsen er altid relativ til den historiske kontekst og det teoretiske stadie, som det erkendende subjekt befinder sig i, og ingen ahistorisk og dermed overmenneskelig erkendelse er mulig (Comte 1839, F48: 297-298).¹²

Idet Comte peger på sådanne historisk-strukturelle betingelser for videnskabelig erkendelse, introducerer han en form for grundlæggende videnskabelig refleksivitet, som også gælder for hans egne videnskabelige erkendelser. Det er de betingelser, han lever under, der gør det muligt for ham at opstille loven om de tre stadier. Comte lever i en nedarvet verden og står på skuldrene af eksisterende viden, tænkemåder og normer, og dét i en sådan grad, at han mener, at »alle vores opdagelser er, skønt altid fuldført af individuelle organer, i grunden Menneskehedenes gerninger« (Comte 1851b: 442). Enhver ny tanke, opdagelse eller opfindelse er gjort mulig af foregående tanker, opdagelser og opfindelser og vil igen muliggøre andre. Alain udtrykker det klart i sin læsning af Comte, idet han skriver, at »det er samfundet, der tænker«, og umiddelbart derefter korrigerer sig selv, for eftersom »erkendelsens fremskridt har overlevet så mange samfund«, er det snarere »menneskeheden, der tænker.« (Alain 1983: 254). Og Norbert Elias' konkluderer på samme baggrund, at Comte har »'sociologiseret' vores forståelse af det tænkende subjekt.« (Elias 1978: 38).

Med begrebet om menneskeheden tematiserer Comte en form for kollektiv arv, som står centralt i hans sociologi. Sociologien har at gøre med det, der overskrider konkrete samfund og konkrete mennesker (Comte 1839, F49: 483). Den er en form for historie »uden navngivne mennesker eller endda uden navngivne folkeslag«, det vil sige en form for abstrakt historie (Comte 1841, F52: 14). Som begreb for denne kollektive arv, for det der forener menneskene på tværs af generationer, udgør menneskeheden sociologiens egentlige genstand.¹³

III. Sociologiens forhold til de øvrige videnskaber

Når Comte, i kraft den kollektive arv han står på skuldrene af, grundlægger netop sociologien, skyldes det ikke en sociologisk forkærlighed, men at alle andre videnskaber end sociologien ifølge Comte allerede er blevet positive. Men hvorfor er sociologien ikke blevet positiv, når nu de andre videnskaber er blevet det? Comte svarer på spørgsmålet ved at differentiere loven om de tre stadier. Den gælder for alle videnskaber, men den gælder forskudt i overensstemmelse med hans teori om forholdet mellem de forskellige videnskaber, hvilket muliggør en mangfoldighed af kronologier. Der kan på samme

tid eksistere positive teorier inden for ét område og teologiske teorier inden for et andet, og der kan sågar eksistere positive og teologiske teorier inden for samme område på samme tid.

Comte skitserer sin teori om forholdet mellem videnskaberne ved hjælp af en klassifikation af de fænomener, videnskaberne undersøger. Klassifikationen går fra astronomiens fænomener, som er de mest generelle, enkleste, mest abstrakte og fjerneste fra menneskene, til sociologiens fænomener, som er de mest partikulære, mest komplicerede, mest konkrete og nærmeste menneskene. Derimellem findes fysikken, kemien og biologien i nævnte rækkefølge (Comte 1830, F2: 96-97).¹⁴ Et astronomisk fænomen, såsom planeternes kredsløb om solen, er enkelt, fordi det ikke er påvirket af andre typer fænomener. Sociale fænomener er derimod de mest komplicerede, fordi de er viklede ind i biologiske, kemiske, fysiske og astronomiske fænomener. Eksempelvis er det sociale liv i høj grad organiseret efter astronomisk betingede enheder som dag og nat, døgn, måned og år, og det er infiltreret af biologiske fænomener såsom sult, begær og slægtskab. Det erkendende subjekt står ikke udenfor disse fænomener og betragter dem, men indgår selv blandt dem og kan som eksempelvis socialt fænomen selv gøres til genstand for videnskab. Klassifikationen af de fænomener, videnskaberne undersøger, omfatter med andre ord også det erkendende subjekt selv og er i den forstand refleksiv.

Comte har ikke glemt matematikken, men blot sat den i parentes, da den har en særlig dobbelt status. Den er på den ene side en sjette selvstændig videnskab, hvis fænomener står i et sådant ontologisk forhold til de øvrige videnskabers fænomener, at de udgør de mest generelle, enkleste, mest abstrakte og fjerneste fra menneskene. Men samtidig er den også et epistemologisk redskab for de øvrige videnskaber, der kan blive mere præcise ved at udtrykke sig matematisk (Comte 1830, F2: 102, 111-115).¹⁵ Hvilken grad af præcision, der er mulig, afhænger imidlertid af fænomenernes kompleksitet, hvorfor man, som følge af de sociale fænomeners større kompleksitet og mindre generalitet, ikke kan forvente samme grad af præcision af sociologien, som man eksempelvis kan af astronomien (Comte 1830, F2: 101-102). Comte stiller sig på den baggrund kritisk overfor ethvert forsøg på at matematisere sociologien (Comte 1839, F49: 512-516).

Det afhængighedsforhold mellem videnskaberne genstande, som Comte identificerer, har betydning for, hvordan sociologen må gebærde sig. Sociologen kan ikke kun beskæftige sig med sociologi, men må tilegne sig et alment kendskab til de andre videnskaber, fordi deres fænomener betinger de sociale fænomener (Comte 1830, F2: 104-105).¹⁶ Derfor begynder Comte sine forelæsninger om positiv filosofi med matematikken og bevæger sig derefter videre til astronomien, fysikken, kemien og biologien for til sidst at ende ved sociologien. Mill udtrykker i sin Comte-læsning dette forhold fint ved at pege på, at når man bevæger sig fra én videnskab til den næste, lader man ikke lovene tilbage, men tager dem med sig og supplerer dem med yderligere love (Mill 1961: 37).

Afhængighedsforholdet har imidlertid ikke kun betydning for, hvordan sociologen bør gå frem. Det udgør ifølge Comte også grunden til, at alle videnskaberne ikke er blevet positive samtidigt. Når der på samme tid kan eksistere teologiske eller metafysiske sociale teorier og positive teorier inden for de øvrige videnskaber, skyldes det, at eftersom de sociale fænomener ikke kan erkendes uden erkendelsen af de fænomener, der betinger dem, forudsætter sociologiens positivisering udviklingen af de forudgående videnskaber (Comte 1830, F2: 100-101). Loven om de tre stadier er således en teori om videnskaberens tilblivelse, som Comte differentierer med en teori om forholdet mellem de fænomener, videnskaberne undersøger, og derigennem mellem videnskaberne som sådan. En videnskabs tilblivelse er ikke en lukket proces. Sociologiens positivisering er ganske vist muliggjort af teologiske og metafysiske sociale teorier, men også af en udvikling uden for den nye videnskab, først og fremmest i de øvrige, forudgående videnskaber.

Sociologien er i kraft af sine fænomeners betingethed underordnet de øvrige videnskaber, men samtidig er den i en anden forstand overordnet dem. Eftersom videnskab, som påpeget i foregående afsnit, er menneskeheden værk, må man ifølge Comte »forstå en hvilken som helst opdagelse, i det øjeblik den gøres, som udgørende et virkeligt socialt fænomen« (Comte 1839, F49: 527). De sociale fænomener er betingede af de øvrige fænomener, men erkendelsen af disse øvrige fænomener er samtidig selv et socialt fænomen. Sociologien, der bliver positiv som den sidste videnskab, har dermed alle de andre videnskaber og sågar sig selv, i egenskab af menneskeheden værk, som en del af sit genstandsfelt.

Med skitseringen af denne centrale og ambitiøse rolle for sociologien indskriver Comte grundlæggelsen af sociologien i en større ontologisk funderet teori om forholdet mellem videnskaberne. Der findes sociale fænomener (herunder videnskab), som ikke fuldt ud kan begribes af de eksisterende videnskaber, og som derfor må gøres til genstand for en ny videnskab: sociologien. Loven om de tre stadier og teorien om forholdet mellem videnskaberne sigter tilsammen efter at klarlægge sociologiens (og de øvrige videnskabers) tilblivelse og udgør som sådan videnskabssociologiske teorier. De repræsenterer for Comte sociologiens positivisering og dermed grundlæggelse, og sociologien grundlægges således gennem en teori om sin egen tilblivelse.

IV. Sociologiens praktiske sigte

Når man meningsfuldt kan tale om Comte som grundlægger af sociologien, er det, som det fremgår af de foregående afsnit, fordi Comte demonstrerer, at der findes sociale fænomener, som ikke fuldt ud kan begribes af de eksisterende videnskaber, men som kan gøres til genstand for en ny videnskab. Comte betragter det erkendende subjekt og den videnskabelige aktivitet som sådanne sociale fænomener, og det er baggrunden for, at sociologien grund-

lægges som en videnskab om sig selv og de øvrige videnskaber, det vil sige som en reflektiv videnskabssociologi.

Min fremstilling af Comtes grundlæggelse af sociologien kan imidlertid give indtryk af, at Comte alene var optaget af teoretiske spørgsmål og ikke forholdt sig til den virkelighed, han levede i. Det var ikke tilfældet. Når Comte forsøgte at skabe et teoretisk fundament for en ny videnskab, var det til en vis grad af praktiske grunde, som jeg afslutningsvist kort vil skitsere.

Comte forstod sin egen historiske periode som et slags interregnum. I den franske revolution var man lykkedes med at nedbryde den gamle sociale og politiske orden, men man var i de efterfølgende årtier ikke lykkedes med at opbygge en ny (Comte 1839, F46: 8-9, 13). Comte var af den overbevisning, at det ikke blot var muligt at etablere en ny positiv videnskab, det var også nødvendigt, for en ny orden måtte skabes på grundlag af videnskaben. Det var således ikke blot videnskaben, der skulle blive positiv, men på sigt også den sociale og politiske orden. Titlen på Comtes grundlæggende ungdomsskrift fra 1822 indikerer det allerede: *Plan des travaux scientifiques nécessaires pour réorganiser la société* (Plan over det nødvendige videnskabelige arbejde for at reorganisere samfundet) (Comte 1854). Og Comtes store foredragsvirksomhed, hans mere populære skrifter og hans betoning af vigtigheden af uddannelse og interesse i uddannelsessystemets organisering vidner om en udadvendthed og en vilje til at skabe reelle forandringer.¹⁷ Jeg kan ikke her give en dækkende fremstilling af Comtes tanker om en ny positiv orden, men vil nøjes med at gøre opmærksom på, at det er i lyset af sociologiens praktiske sigte, at man skal se den indledningsvist nævnte politisk-religiøse drejning, som Comtes sene forfatterskab tog.

Med henvisning til det latinske »religare«, som blandt andet betyder at »binde«, forstår Comte ordet *religion* som betegnende »tilstanden af fuldstændig enhed« (Comte 1852a: 2).¹⁸ For Comte er det ikke til en gud, at menneskene skal bindes, men derimod til hinanden, hvilket vil sige til menneskeheden. Sagt med et lidt mere moderne udtryk er religionens rolle for Comte at skabe sammenhængskraft og dét i en sådan grad, at menneskeheden religion er kendetegnet ved en form for opløsning af det enkelte menneske i menneskeheden, af individet i kollektivet. Således lyder Comtes moralske devise, der er trykt på titelbladet til de fleste af hans sene værker: *At leve for de andre* (*Vivre pour autrui*). Ikke at leve for sig selv, men for de andre, det vil sige at leve altruistisk fremfor egoistisk, bliver i det positive stadie »den højeste lykke« (Comte 1851a: 352).¹⁹ Grundlæggelsen af menneskeheden religion er for Comte en naturlig følge af hans grundlæggelse af sociologien. Der er ikke en modsætning mellem videnskab og religion, for religionens genstand er ikke en gud, men menneskeheden. Hvor sociologien *erkender* menneskeheden, *dyrker* religionen den, og i den forstand er menneskeheden religion en positiv religion, der skal medvirke til skabe en ny postrevolutionær sammenhængskraft (Comte 1852b: 19-20).²⁰

Noter

1. Artiklen er delvist baseret på mit speciale om Comtes sociologi fra 2019. Redaktionen og to anonyme bedømmere skal have tak for kommentarer til artiklen. En særlig tak til Jonas Lykke Larsen for mange gode diskussioner og kommentarer.
2. En sådan institutionel etablering af sociologien tog først fart med Émile Durkheims ansættelse som underviser ved universitetet i Bordeaux i 1887, der samtidig gjorde det muligt at følge et egentligt kursus i sociologi (Gane 2006: 129).
3. Der er tale om korte uddrag fra forelæsning 1, 40 og 51 fra *Cours de philosophie positive*, oversat af Valdemar Hansen og udgivet i 1930 (Brandt 1930: 137-169). Oversættelsen er sidenhen blevet genoptrykt i 1957 (Marcus & Ochsner 1957: 51-88) og igen i en stærkt forkortet udgave i 2009 (Jessen & Laurs Sørensen 2009: 44-48).
4. Det gælder grundbøgerne i videnskabsteori, hvis hovedfokus er senere former for positivisme, men også tre nyere artikler, som diskuterer Comte, men mhp. hhv. positivismens receptionshistorie (Nottelmann 2017), muligheden af introspektion (Beenfeldt 2010) og Michel Houellebecq som Comte-inspireret litterær sociolog (Brinkmann 2008). De to sidste er ganske vist ikke dansksprogede, men dog udgivet i hhv. et dansk tidsskrift og en dansk antologi.
5. Da der ikke findes én autoritativ udgave af Comtes samlede værker, benytter jeg primært de udgaver(i de fleste tilfælde førsteudgaverne), der er tilgængelige i *Bibliothèque nationale de France*s digitaliserede arkiv, *Gallica*, og som trykkes på bestilling. Comtes ene hovedværk, *Cours de philosophie positive*, er en forelæsningsrække bestående af 60 forelæsninger afholdt fra 1826 og løbende udgivet i seks bind fra 1830 til 1842. Udover sidetal angiver jeg ved henvisning til værket, hvilken forelæsning der er tale om (F2 henviser f.eks. til anden forelæsning). Jeg har selv oversat alle citater.
6. Sådanne spekulationer fyldte især meget i forbindelse med den retssag om Comtes arv, der fulgte umiddelbart efter hans død (Pickering 2009b: 549-564).
7. Durkheim medgiver dog, at Comte har introduceret tanken om at behandle sociale kendsgerninger som ting, men indvender, at han ikke formåede at gennemføre den i sin sociologiske praksis (Durkheim 2000: 167). I Comtes egen optik skal videnskaben imidlertid netop søge en abstrakt erkendelse. Mere præcist skelner han generelt mellem to forskellige former for videnskab: en abstrakt og primær form, der søger erkendelsen af love, og en konkret og afledt form, der ved hjælp af disse love søger erkendelsen af partikulære fænomener (Comte 1830, F2: 70). Vedr. forholdet mellem Comtes sociologi og sociologien i dag er det desuden værd at bemærke, at der er tydelige tematiske ligheder, idet Comte beskæftiger sig med en række sociale fænomener såsom familie, arbejdsdeling, solidaritet, ejendom, arv, religion, fetichisme, sprog og politiske styreform, som sidenhen har stået centralt i sociologien. Comtes betragtninger om disse fænomener finder man primært i forelæsning 50-57 i *Cours de philosophie positive* (Comte 1839; Comte 1841; Comte 1842) og i bind 1-3 af *Système de politique positive* (Comte 1851b; Comte 1852b; Comte 1853).
8. Andre centrale skikkelser som Karl Marx og Max Weber refererer sjældent til Comte, men virker til i højere grad at have forstået sig selv i opposition til ham. For Weber er Comtes nomotetiske sociologi formentlig en del af baggrunden for, at han tøver med at bruge betegnelsen sociologi om sit eget idiografiske foretagende. Og Marx fælder i et brev til Friedrich Engels i 1866 en kontant dom over Comte: Det er »Scheißpositivismus« (Marx 1965: 234). For et forsøg på en samlet kortlægning af spredningen af Comtes tanker inden for forskellige discipliner og i forskellige dele af verden se Pickering (2018).
9. Det betyder ikke, at Comte afviser enhver form for årsagsforklaring. Forklaringer, der f.eks. peger på årsager, som selv kan observeres og dermed forklares med henvisning til andre årsager, ser han intet problem i (jf. Comte 1839, F48: 408).

10. At observationer er teoriafhængige er en central pointe for bl.a. Karl Popper (2002: 88, 90 note 3), men den findes altså allerede hos Comte, som påpeger, at »enhver isoleret og fuldt ud empirisk observation er essentielt meningsløs«, og stiller sig kritisk overfor dem, der forstår videnskab som »en form for steril ophobning af usammenhængende kendsgerninger« (Comte 1839, F48: 418; Comte 1844: 16).

11. Fejltagelsernes (og dermed hypotesernes) afgørende betydning i videnskabernes udvikling er en problematik, som senere er blevet udfoldet af bl.a. Gaston Bachelard (1970: 89) og Popper (2002: 20, 22), men som altså allerede findes antydnet hos Comte.

12. Det er generelt kendetegnende for Comtes forfatterskab, at selvom han anerkender, at denne historicitet og dermed relativisme også gælder for hans egne erkendelser, agerer han ofte som om, at det ikke er tilfældet. Han har vanskeligt ved selv at leve op til sin egen indsigt og udtrykker sig indimellem meget skræmmet og absolut. Som John Stuart Mill påpeger, er ét af problemerne med Comte simpelthen, at han har en kolossal selvtillid, som blandt andet resulterer i, at han »antager, at han ved alt, hvad der er at vide« (Mill 1961: 130, 180-181). Og som Durkheim bemærker, er Comte ikke langt fra at tænke, at han ikke blot har grundlagt, men også fuldstændt sociologien (Durkheim 1975: 113).

13. Comtes historisk og strukturelt funderede videnskabsforståelse, som her kort er skitseret, virkede i Frankrig som igangsætter for en særlig kombineret videnskabshistorisk og videnskabsfilosofisk tradition, der typisk bliver refereret til som historisk epistemologi eller fransk epistemologi, og som bl.a. Louis Althusser, Michel Foucault og Pierre Bourdieu er rundet af (se bl.a. Canguilhem 2015: 63; Braunstein 2012: 36-38; Heilbron 1990: 161).

14. Biologien og sociologien optræder hos Comte ofte under synonyme navne såsom hhv. fysiologien og socialfysikken eller socialvidenskab. Ordet sociologi forekommer første gang i Comtes forfatterskab i fjerde bind af *Cours de philosophie positive* som synonym til socialfysik (1839, F47: 252 note). Comte bliver ofte tildelt æren for dermed at have opfundet ordet, hvilket ikke er korrekt, eftersom Emmanuel Joseph Sieyès allerede omkring 1780 bruger det (se Guilhaumou 2006). Det ændrer dog ikke ved, at Comte præger det på afgørende vis, og at det er efter Comte, at det som begreb for alvor vinder udbredelse. Det er i den forbindelse også værd at bemærke, at sociologien hos Comte udgør en samfundsvidenskab i bred forstand, der f.eks. også inkluderer økonomi, politisk videnskab og historievidenskab, og ikke én ud af flere mere eller mindre sidestillede samfundsvidenskaber, som det er tilfældet i dag (jf. Comte 1839, F47: 271-272, 283-284).

15. Matematikkens status er en større problematik, som Comte udfolder i forelæsning 3-14 i *Cours de philosophie positive*. Jeg går dog ikke nærmere ind i det her, da det falder lidt uden for artiklens fokus.

16. Det er værd at bemærke, at afhængighedsforholdet for Comte i udgangspunktet kun går den ene vej. Et nyere fænomen som global opvarmning indikerer imidlertid, at sociale fænomener også påvirker kemiske og fysiske fænomener, dvs. at afhængighedsforholdet også går den anden vej. Comtes opfattelse kan dog stadig være retvisende for forholdet ml. fænomenerne på hans tid, og mere generelt har den en vis værdi alene i kraft af at tematisere, at de forskellige typer fænomener ikke eksisterer i et vakuum, men påvirker hinanden. På tværs af videnskaberne må man derfor være åbne for hinandens indsigter. Senere åbner Comte i øvrigt for, at afhængigheden går begge veje, idet han slår fast, »at enhver sand historie om jordkloden nødvendigvis kræver, at man samtidig (...) tager menneskehedens historie i betragtning, på grund af det kraftige og i øvrigt konstant tiltagende modtryk, som udviklingen af vores virksomhed (...) har måttet udøve for i så mange henseender at modificere jordoverfladens generelle tilstand.« (Comte 1841, F52: 15-16). Han tager dog ikke konsekvensen af denne erkendelse.

17. Vedr. uddannelse se f.eks. Comte 1854: 81; Comte 1830, F2: 104-106; Comte 1851a: 171-184. Af Comtes mere populære skrifter rettet mod forskellige målgrupper kan bl.a. nævnes *Discours sur l'esprit positif* (1844) og *Catéchisme positiviste* (1852a).

18. På fransk er den etymologiske forbindelse fra »religare« til »religion« mere oplagt end på dansk, idet »relier« betyder »forbinde«.

19. Det er i øvrigt Comte, der opfinder begrebet altruisme, som skal forstås som det at leve for de andre, i modsætning til egoisme, det at leve for sig selv (se Comte 1852a: 21-22, hvor han bruger begrebet første gang).

20. Da menneskeheden er et begreb for menneskenes forbundethed på tværs af generationer, får dyrkelsen af den karakter af en slags dødekult, der bl.a. virker gennem sakramenter, mindefester og en ny positivistisk kalender med måneder, uger og dage opkaldt efter de døde, der i særlig grad har tjent menneskeheden (se Comte 1993).

Litteraturliste

Alain 1983: *Idées. Introduction à la philosophie*. Paris: Éditions Flammarion.

Andersen, Heine & Lars Bo Kaspersen (red.) 2020: *Klassisk og moderne samfundsteori* (6. udg.). København: Hans Reitzels Forlag.

Aron, Raymond 1967: *Les étapes de la pensée sociologique*. Paris: Éditions Gallimard.

Bachelard, Gaston 1970: »Idéalisme discursif«. I *Études*, 87-97. Paris: Librairie Philosophique J. Vrin.

Beenfeldt, Christian 2010: »Knowing Oneself? An Essay on Comtean Skepticism about Introspective Self-Observation«. *Danish Yearbook of Philosophy*, 45: 51-70. https://doi.org/10.1163/24689300_0450104

Boolsen, Merete Watt & Michael Hviid Jacobsen 2015: »Positivism«. I Michael Hviid Jacobsen, Kasper Lippert-Rasmussen & Peter Nedergaard (red.): *Videnskabsteori – i statskundskab, sociologi og forvaltning* (3. udg.), 101-132. København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdeau, Michel 2004: »L'idée de point de vue sociologique. La philosophie des sciences comme sociologie des sciences chez Auguste Comte«. *Cahiers internationaux de sociologie*, 117, 2: 225-238. <https://doi.org/10.3917/cis.117.0225>

Bourdeau, Michel 2006: *Les trois états. Science, théologie et métaphysique chez Auguste Comte*. Paris: Éditions du Cerf.

Bourdeau, Michel, Mary Pickering & Warren Schmaus (red.) 2018: *Love, Order, and Progress. The Science, Philosophy, and Politics of Auguste Comte*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11wk0b>

Bourdeau, Michel 2018: »Comte's Political Philosophy«. I Michel Bourdeau, Mary Pickering & Warren Schmaus (red.): *Love, Order, and Progress. The Science, Philosophy, and Politics of Auguste Comte*, 163-189. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11wk0b.11>

Brandt, Frithiof (red.) 1930: *Den nyere Filosofi. Spinoza, Hume, Rousseau, Schopenhauer, Comte, Darwin, Nietzsche*. København: Gyldendal.

Braunstein, Jean-François 2003: »La religion des morts-vivants. Le culte des morts chez Auguste Comte«. *Revue des sciences philosophiques et théologiques*, 87, 1: 59-73. <https://doi.org/10.3917/rspt.871.0059>

Braunstein, Jean-François 2012: »Historical Epistemology, Old and New«. I *Epistemology and History. From Bachelard and Canguilhem to Today's History of Science*, 33-40. Berlin: Max-Planck-Institut für Wissenschaftsgeschichte.

- Brinkmann, Svend 2008: »Comte and Houellebecq: Towards a Radical Phenomenology of Behavior«. I Klaus Nielsen et al. (red.): *A Qualitative Stance. Essays in honor of Steinar Kvale*, 177-186. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Canguilhem, Georges 2015: »La philosophie biologique d'Auguste Comte et son influence en France au XIXe siècle«. I *Études d'histoire et de philosophie des sciences concernant les vivants et la vie* (7. udg.), 61-74. Paris: Librairie Philosophique J. Vrin.
- Collin, Finn 2017: *Videnskabsteori for humanistiske fag*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Comte, Auguste 1830: *Cours de philosophie positive. Tome 1*. Paris: Rouen Frères, libraires-éditeurs. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Comte, Auguste 1839: *Cours de philosophie positive. Tome 4*. Paris: Bachelier, imprimeur-libraire. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Comte, Auguste 1841: *Cours de philosophie positive. Tome 5*. Paris: Bachelier, imprimeur-libraire. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Comte, Auguste 1842: *Cours de philosophie positive. Tome 6*. Paris: Bachelier, imprimeur-libraire. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Comte, Auguste 1844: *Discours sur l'esprit positif*. Paris: Carilian-Goeury et V. Dalmont. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Comte, Auguste 1851a: »Discours préliminaire sur l'ensemble du positivisme«. I *Système de politique positive ou Traité de sociologie instituant la religion de l'Humanité. Tome 1*. Paris: Librairie scientifique-industrielle de L. Mathias og Carilian-Goeury et V. Dalmont. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Comte, Auguste 1851b: *Système de politique positive ou Traité de sociologie instituant la religion de l'Humanité. Tome 1*. Paris: Librairie scientifique-industrielle de L. Mathias og Carilian-Goeury et V. Dalmont. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Comte, Auguste 1852a: *Catéchisme positiviste, ou Sommaire exposition de la religion universelle*. Paris: Carilian-Goeury et V. Dalmont. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Comte, Auguste 1852b: *Système de politique positive ou Traité de sociologie instituant la religion de l'Humanité. Tome 2*. Paris: Carilian-Goeury et V. Dalmont. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Comte, Auguste 1853: *Système de politique positive ou Traité de sociologie instituant la religion de l'Humanité. Tome 3*. Paris: Carilian-Goeury et V. Dalmont. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Comte, Auguste 1854: »Appendice général : Plan des travaux scientifiques nécessaires pour réorganiser la société«. I *Système de politique positive ou Traité de sociologie instituant la religion de l'Humanité. Tome 4*. Paris: Carilian-Goeury et V. Dalmont. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Comte, Auguste 1993: *Calendrier positiviste, ou Système général de commémoration publique*. Fontfroide: Éditions Fata Morgana. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Durkheim, Émile 1975: »La sociologie«. I *Textes 1. Éléments d'une théorie sociale*, 109-118. Paris: Les Éditions de Minuit.
- Durkheim, Émile 2000: *Den sociologiske metodes regler*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Elias, Norbert 1978: *What is Sociology?* New York: Columbia University Press.
- Flor, Jan Riis 2014: »Positivism«. I Finn Collin & Simo Køppe (red.): *Humanistisk videnskabsteori* (3. udg.), 105-151. København: Lindhardt og Ringhof.

- Gane, Mike 2006: *Auguste Comte*. London & New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203963098>
- Gane, Mike 2007: »Fétichisme et politique positive«. *Archives de Philosophie*, 70, 1: 23-40. <https://doi.org/10.3917/aphi.701.0023>
- Gane, Mike 2017: »Comte and His Liberal Critics: From Spencer to Hayek«. I Andrew Wernick (red.): *The Anthem Companion to Auguste Comte*, 205-225. London & New York: Anthem Press.
- Guilhaumou, Jacques 2006: »Sieyès et le non-dit de la sociologie : du mot à la chose«. *Revue d'Histoire des Sciences Humaines*, 15, 2: 117-134. <https://doi.org/10.3917/rhsh.015.0117>
- Guillin, Vincent 2018: »Comte and Social Science«. I Michel Bourdeau, Mary Pickering & Warren Schmaus (red.): *Love, Order, and Progress. The Science, Philosophy, and Politics of Auguste Comte*, 128-160. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11wk0b.10>
- Hansen, Mogens (red.) 2009: *50 Samfundstænkere*. København: Gyldendal.
- Hayek, F.A. 1964: *The Counter-Revolution of Science. Studies in the Abuse of Reason*. London: The Free Press of Glencoe.
- Heilbron, Johan 1990: »Auguste Comte and Modern Epistemology«. *Sociological Theory*, 8, 2: 153-162. <https://doi.org/10.2307/202202>
- Holm, Andreas Beck 2018: *Videnskab i virkeligheden – En grundbog i videnskabsteori* (2. udg.). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Høffding, Harald 1895: »Niende bog. Positivismen«. I *Den nyere filosofis historie. En fremstilling af filosofiens historie fra renaissancens slutning til vore dage*, Bind 2, 265-449. København: P.G. Philipsens Forlag.
- Jacobsen, Michael Hviid, Mikael Carleheden & Søren Kristiansen (red.) 2001: *Tradition og fornyelse – en problemorienteret teorihistorie for sociologien*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Jessen, Keld B. & Peter Laurs Sørensen (red.) 2009: *Erkendelse og virkelighed*. Aarhus: Systime.
- Karsenti, Bruno 2006: *Politique de l'esprit. Auguste Comte et la naissance de la science sociale*. Paris: Hermann Éditeurs.
- Kaspersen, Lars Bo & Jørn Loftager (red.) 2009: *Klassisk og moderne politisk teori*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kjørup, Søren 1997: *Forskning og samfund. En grundbog i videnskabsteori* (2. udg.). København: Gyldendal.
- Larsen, Steen Nepper & Inge Kryger Pedersen (red.) 2011: *Sociologisk leksikon*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Laustsen, Carsten Bagge, Lars Thorup Larsen, Mathias Wullum Nielsen, Tine Ravn & Mads P. Sørensen 2016: *Sociologisk teori – en grundbog*. København: Akademisk Forlag.
- Littre, Émile 1863: *Auguste Comte et la philosophie positive*. Paris: Librairie Hachette et Cie. Digitaliseret af Bibliothèque nationale de France.
- Lübcke, Poul (red.) 2010: *Politikens filosofileksikon* (3. udg.). København: Politikens Forlag.
- Marcus, Aage & Bjørn Ochsner (red.) 1957: *Det 19. århundrede. Goethe, Schopenhauer, Comte, Kierkegaard, Nietzsche*. København: Gyldendal.
- Marx, Karl 1965: »Brief an Friedrich Engels, 7. Juli 1866«. I *Marx-Engels Werke 31 (MEW)*, 232-234. Berlin: Dietz Verlag.

- Michelsen, Knud, Søren Harnow Klausen & Gert Posselt (red.) 2008: *Filosofisk leksikon. Den vestlige verdens erkendelsesteori, metafysik, etik, logik, videnskabsteori og samfundstænkning*. København: Gyldendal.
- Mill, John Stuart 1961: *Auguste Comte and Positivism*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Nottelmann, Nikolaj 2017: »Om positivisme og objektivisme i samfundsvidenskaberne«. *Dansk sociologi*, 28, 3: 9-39. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v28i3.5640>
- Pedersen, Esther Oluffa & Peter Toft 2009: »Positivisme: erfaringsbaseret viden formuleret i en logisk programme«. I Lars Fuglsang & Poul Bitsch Olsen (red.): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne. På tværs af fagkulturer og paradigmer* (2. udg.), 55-78. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Petit, Annie 2016: *Le système d'Auguste Comte. De la science à la religion par la philosophie*. Paris: Librairie Philosophique J. Vrin.
- Pickering, Mary 1993: *Auguste Comte. An Intellectual Biography, Volume I*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511527975>
- Pickering, Mary 2009a: *Auguste Comte. An Intellectual Biography, Volume II*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511596551>
- Pickering, Mary 2009b: *Auguste Comte. An Intellectual Biography, Volume III*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511596551>
- Pickering, Mary 2018: »Conclusion: The Legacy of Auguste Comte«. I Michel Bourdeau, Mary Pickering & Warren Schmaus (red.): *Love, Order, and Progress. The Science, Philosophy, and Politics of Auguste Comte*, 250-304. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11wk0b.14>
- Popper, Karl 1996: *Historicismens elendighed*. København: Gyldendal.
- Popper, Karl 2002: *The Logic of Scientific Discovery*. London & New York: Routledge.
- Ritzer, George & Jeffrey Stepnisky 2020: *Classical Sociological Theory* (8. udg.). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Schmaus, Warren 1982: »A Reappraisal of Comte's Three-State Law«. *History and Theory*, 21, 2: 248-266. <https://doi.org/10.2307/2505247>
- Schmaus, Warren 2018: »Comte's General Philosophy of Science«. I Michel Bourdeau, Mary Pickering & Warren Schmaus (red.): *Love, Order, and Progress. The Science, Philosophy, and Politics of Auguste Comte*, 27-55. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11wk0b.6>
- Spencer, Herbert 1996a: »The Genesis of Science«. I *Essays: Scientific, Political, & Speculative* (Collected Writings, vol. II), 1-73. London: Routledge/Thoemnes Press. <https://doi.org/10.4324/9781003191834-1>
- Spencer, Herbert 1996b: »The Classification of the Sciences«. I *Essays: Scientific, Political, & Speculative* (Collected Writings, vol. II), 74-117. London: Routledge/Thoemnes Press. <https://doi.org/10.4324/9781003191834-2>
- Spencer, Herbert 1996c: »Reasons for Dissenting from the Philosophy of M. Comte«. I *Essays: Scientific, Political, & Speculative* (Collected Writings, vol. II), 118-144. London: Routledge/Thoemnes Press. <https://doi.org/10.4324/9781003191834-3>
- Søe, N.H. 1945: *Fra Renæssancen til vore Dage. Filosofisk Tænkning med særligt Henblik paa de moralske og religiøse Problemer*. København: G.E.C. Gads Forlag.

Turner, Jonathan H., Leonard Beeghley & Charles H. Powers 2012: *The Emergence of Sociological Theory* (7. udg.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Wernick, Andrew 2001: *Auguste Comte and the Religion of Humanity. The Post-Theistic Program of French Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139175982>

Wernick, Andrew (red.) 2017: *The Anthem Companion to Auguste Comte*. London & New York: Anthem Press. <https://doi.org/10.1093/obo/9780199756384-0163>

Auguste Comte and the Founding of Sociology

Auguste Comte is often referred to as a founder of sociology, although it is rarely explained what is meant by this. The aim of this article is to show in what sense Comte can be considered among the founders of sociology. On a theoretical level, Comte demonstrates the need for sociology because the existing sciences cannot comprehend social phenomena. Among the social phenomena that constitutes the object of the new science, Comte also considers the observing subject and scientific activity. This is why sociology is founded as a science about itself and the other sciences, i.e. as a reflexive sociology of science. Although parts of Comte's sociology seem outdated, it is, as regards these basic sociological ideas of scientific reflexivity and the sciences as the object of sociology, in line with sociology of today.

Keywords: Auguste Comte; The founding of sociology; Positivism; Philosophy of science; Sociology of science; Reflexivity